

מעמדם ההלכתי של הסליחות- שיעור לרגל פתיחת בית המדרש

שי-פינקלשטיין

רב קהילת ניצנים

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יז עמוד ב

ויעבר ה' על פניו ויקרא, אמר רבי יוחנן: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו: כל זמן שישראל חוטאין - יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם.

חידושי הריטב"א מסכת ראש השנה דף יז עמוד ב

מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא. פי' שנראה כן למשה במראה הנבואה, ומפרשי רבנן דלישנא דויעבור ה' על פניו דרשינן **כש"ץ העובר לפני התיבה**.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת ראש השנה דף יז עמוד ב

ובספר ישן מחכמת המקובלים מצאתי וז"ל נתעטף הקדוש ברוך הוא באותו טלית לבנה שנתעטף בברייתו של עולם שעליו נאמר עוטה אור כשלמה שמבהיק מסוף עולם ועד סופו כו' והאריך בסוד הענין:

רמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכה ד

אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב רמז יש בו כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה, לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב, חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה, עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה שנאמר וצדיק יסוד עולם זה שצדק הכריע את כל העולם לזכות והצילו, ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יום הכפורים יתר מכל השנה, ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו **ולהתפלל** בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפא סעיף א

... וידקדקו לחזור אחר שליח צבור היותר הגון והיותר גדול בתורה ומעשים שאפשר למצוא, **שיתפלל. סליחות** וימים נוראים; **ושיהא בן שלשים שנים**, גם **שיהא נשוי**. מיהו כל ישראל כשרים הם, רק שיהיה **מרוצה לקהל**; אבל אם מתפלל בחזקה, אין עונין אחריו אמן. וכן צריך שיוציא כל אדם בתפלתו; ואם יהיה לו שונא ומכוין שלא להוציאו, גם אוהביו אינם יוצאים בתפלתו (הגהות מנהגים ישנים). ויש מקומות נוהגים שהמתפלל סליחות מתפלל כל היום (כל בו).

משנה ברורה סימן תקפא ס"ק ד

(ד) לומר סליחות - ואף יחיד יוכל לומר אותם שאין בהם י"ג מדות. ובסליחה שנזכר י"ג מדות ידלג אותן תיבות. וכן אותם הבקשות שהן בלשון תרגום כגון מחי ומסי וכו' ומרן די בשמיא וכו' לא יאמר כשאין שם מנין עשרה [א"ר]. כשמתחילין סליחות אומרים או"א חוץ מסליחה המתחלת בשם אחד משמותיו של הקדוש ברוך הוא. כתב אבודרהם ויקרא בשם ד' יש להפסיק מעט בין בשם ובין ד'. **אם אין מנין בעת אמירת אשרי** יאמר סליחות וכשיבואו מנין יאמרו קדיש באמצע סליחות ובא"ר כתב שיאמרו אח"כ ג' פסוקים כשיש מנין. ואם היה מנין בתחלת אמירת הסליחות ולבסוף יצאו מקצתן י"ל דמ"מ אומר קדיש אחר הסליחות **וכעין מה שנתבאר בסימן נ"ה**

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נה סעיף ג

סעיף ג

(ג' * ג) (ה') אם התחיל באבות ויצאו מקצתן, א ד' < גומר (טו) אפילו ד' { קדושה. הגה: ואם יצאו מקצתן (טז) לאחר שהתחילו (יז) להתפלל יוצר, לא יתחיל הש"צ להתפלל התפלה בקול רם, ג' [ה] א { דכבר נשלם תפלת יוצר. } ב { ה' < ואם יצאו לאחר שהתחיל ב בקול רם (יח) [ה] ה' { וקדושה, ב) יכולים להשלים כל סדר קדושה ולומר (יט) הקדיש שלם (כ) שלאחריה דשייך לתפלה, ד' [שהרי אומר תתקבל צלותהון וכו', <ב> אבל אין קורין (כא) בתורה, ה' [דזהו ענין אחר.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קלא סעיף ד

נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל, ולא בבית החתן, ולא בבהכ"נ ביום מילה, ולא כשיש שם חתן

תשובות והנהגות כרך ה סימן קעג

הרב משה שטרנבוך נולד בלונדון בשנת תרפ"ו (1926)

ב. נסתפקתי כשאומרים סליחות ביום ויש שם בעל ברית ומוהל האם יאמרו תחנון בסוף סליחות או לא?

ולכאורה נראה שעיקר הטעם שלא לומר תחנון עם בעל ברית או חתן הוא מפני שיש לשמוח עמו, ובתחנון שאומרים בכוונה וכפי שאומרים כי שמע ה' קול בכי אינו ראוי לומר כשיש חתן שראוי לשמוח עמו, אבל בסליחות שכולו לתחנונים ל"ש לומר שראוי לשמוח ואין הזמן להתחנון, ועוד י"ל דכיון שעיקרו שייך ללילה אף כשאומר ביום אינו פוטר.

אמנם במק"א (ח"ד סי' קל"ד) ביארנו שהעולם טועים במה שאומרים את הסליחות בכוונה, ואת התפלה כרגיל כל השנה, כי האמת היא שעיקר מטרת אמירת הסליחות בימים אלו היא להטעים את התפלה גופא, אבל העיקר הוא התפלות גופא, שאנשי כנה"ג גנזו בתוך התיבות סודות וסגולות שתהא כראוי באופן שתתקבל, ולכן אומרים את הסליחות לפני התפלה ולא לאחריה כשאר סליחות בתעניות, **מפני שישודיה הוא הכנה כדי שהתפלה תתקבל, ולכן הש"ץ האומר סליחות הוא עצמו מתפלל כדי להוכיח שזהו המשך**, ואם כן כיון שבתפלה פוטרם מתחנון כ"ש בסליחות, ושאינו מסליחות בער"ה שאומרים תחנון בסליחות ואין אומרים תחנון בתפלה, דבער"ה עיקרו שייך ללילה (יותר משאר הימים) ולא שייך לקודם התפלה.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפא סעיף ג

סעיף ג

אין נופלים על פניהם בער"ה בתפלה אף על פי שנופלים על פניהם באשמורת בסליחות...

משנה ברורה סימן תקפא ס"ק כב

(כב) אין נופלין ע"פ וכו' - דהוא כמו שאר עיו"ט:

משנה ברורה סימן תקפא ס"ק כג

(כג) אף על פי שנופלים ע"פ באשמורת - היינו [לד] אף אם נמשך על היום מפני דרוב פעמים רגילין לסיים קודם עלות השחר תקנו לנפול אף אם אירע פ"א שממשיך על היום:

ולמעשה בעשרת ימי תשובה שהסליחות חשובים ביותר וכמבואר ברמב"ם פ"ג דתשובה (ה"ד) אין להקל ולפטור לפני התפלה, מפני שתחנון דסליחות חשוב מאוד בימים אלו, ולפני ר"ה דקיל תלוי במנהג, ואין לנו בזה הכרעה, וינהגו כפי החלטת המתפלל או הרב שמה.

תשובות והנהגות כרך ד סימן קלד

אמירת "סליחות" השכם קודם התפילה

בימי הסליחות מקדימין אמירת סליחות לתפלה, ויש לעיין מאי שנא מסליחות דתענית ציבור דנאמרים לאחר תפילת שמונה עשרה, ובפשוטו נראה לפי דעיקר הסליחות הוא בלילה, ונראה עוד טעם בדבר שבאמת העיקר הוא התפלות הקבועות שתקנו ברוח הקודש לדור דור, וכשאומרים סליחות בימי הרחמים והרצון יש להקדים לפני התפילה, שבזה ממתיקים שהתפילות יעלו לרצון, ואם יהפכו ויקדימו תפילה לסליחות לא יהא התפילה מתוקן כדי צרכו, וזהו טעם הדין (עיין רמ"א תקפ"א ס"א) שהמתפלל סליחות ממשיך ומתפלל כל היום, הואיל והסליחות הן ההכנה לתפלה. משא"כ בתענית ציבור דאינו עת רצון כבימי הסליחות ע"כ צריך תפלה על הסליחות, כלומר שתחילה צריך לפתוח שערי התפלה למעלה ואח"כ לומר הסליחות, והסליחות יהיו כחלק מהתחנונים שלאחרי שמו"ע.

שו"ת שבט הלוי חלק ד סימן נד

הרב שמואל הלוי ווזנר נולד בשנת תרע"ד [1914] בווינה

במשך אמירת הסליחות על היום, ויש שם ברית מילה, והסנדק ובעל ברית בביהכנ"ס, אם יש לומר תחנון (נפילת אפיים) ואולי יש לדמות לער"ה שאין אומרים תחנון בתפלה, אבל בסליחות אומרים.

לדידי פשוט דאומרים תחנון בהשכמה, דנפילת אפים של סליחות הוא חלק מנוסח סליחות המקובל ואינו מתבטל בשום פנים גם אם יש שם חתן או סנדק ובעל ברית.

שורש המחלוקת שבין הספרדים והאשכנזים במשמעות הסליחות ועשרת ימי תשובה

ראבי"ה חלק ב - מסכת ראש השנה סימן תקמז

ר' אליעזר ב"ר יואל הלוי נולד בשנת תת"ק בקירוב (1140) במיינץ (מגנצא) שבגרמניה

אנו נוהגין להתענות קודם ראש השנה שבעה ימים ואפילו בשבת, שכבר אמרו חכמים לפני ראש השנה התחילו גדולי הדור להתענות והקדוש ברוך הוא מכפר להם שליש מעונותיהם מראש השנה ועד יום הכיפורים התחילו היחידים להתענות והקדוש ברוך הוא מכפר להם שליש מעונותם הגיע יום הכיפורים כל ישראל מתענים אנשים ונשים וטף ולובשים לבנים כמלאכי שרת ועומדים יחפין כמותים והקדוש ברוך הוא מתמלא עליהם רחמים ומכפר על כל עונותיהם ומקבל תשובה כשנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' +ויקרא ט"ז ל'. ואמרו חכמים מאי דכתיב דרשו ה' בהמצאו וגו' +ישעיהו נ"ה ו', אימתי המצאו לישראל בעשרה ימים שבין >ראש השנה ליום הכיפורים קראוהו בהיותו קרוב ביום הכיפורים יכול בלא תשובה תלמוד לומר יעזוב רשע דרכו +ישעיהו נ"ה ז', ואמרינן נמי יחיד אימת אמר רב נחמן בעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים <. מכאן למדנו שצריכין כל ישראל להתענות ולבקש תחנונים בעשרה ימים אלו עד שיתקרא עליהם גזר דין וירחמו עליהם מן השמים:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפא סעיף ב

הגה: והמדקדקים נהגו שכל אחד מתענה עשרה ימים (מרדכי ספ"ק דר"ה וריש יומא), וכן נכון לעשות.

הלכות רי"ץ גיאת הלכות תשובה עמוד נח

ר' יצחק ב"ר יהודה אבן גיאת נולד כנראה בד"א תשצ"ח (1038) בלוסינה שבספרד. הוא עמד בראש הישיבה שבעיר, והעמיד תלמידים הרבה. היה מקורב לר' שמואל הנגיד ולר' יהוסף בנר. נפטר בקורדובה בשנת ד"א תתמ"ט (1089)

ואמר רב כהן צדק מנהג בב' ישיבות לומר **תחנונים** ב'י ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. משכימים בכל יום לבית הכנסת לפני עמוד השחר ומבקשים רחמים. ומתחיל שליח צבור ואומר תהילה לדוד ועונין אחריו ועומד ואומר קדיש ומתחיל ש"ץ ואומר תחנונים. וכשמסיים ואומר ואנחנו לא נדע אומר קדיש (ומקדש). **ואומר רבינו האיי מנהגנו לומר תחנונים בהני י' ימים** לחוד ושמענו דמקצת אתרי פרס קיימי מראש חדש אלול ואמרי דביה סליק משה להר זימנא שלישית ונחית בלוחות שניות ביום הכפורים. וכל המוסיף לבקש רחמים ותחנונים זכות הוא לו. ואנו מנהגנוה) כהני דקיימו מתחלת אלול.

...ולדעת זו אנו נוטין ועושין שעשרת ימי תשובה אלו **ימי תשובה מקרו ימי צום לא מקרו**. ומעיקרא כי דריש רבנן דרשו ה' בהמצאו אלו י' ימים שבין ראש שנה ליום הכפורים לא למיקבעינהו בתענית הוא דדריש אלא להתפלל ולהתחנן ולהודות ולעמוד בתחנונים ולחזור בתשובה. וכי ההוא דאמרינן השב בנתיים מוחלין לו. תדע שהרי מי שאינו מתענה בהם לדברי הכל אין כופין אותו להתענות (בשאר) [כשאר] ימי תענית הקבועים אלא כל הרוצה להתנדב ולהחמיר על עצמו להתענות מתענה